

Coğrafya Derslerinde Etik Değerler Öğretimi Üzerine Bir İnceleme*

Vedat ŞAHİN¹

Ziya İNCE²

Geliş Tarihi: 04.03.2021

Kabul Tarihi: 05.05.2021

Doi: 10.47503/jirss.891181

Özet

Coğrafyanın inceleme alanları günümüze kadar gittikçe genişlemiş ve çeşitlenmiştir. Yakın dönemde coğrafya sahasında görülen metodolojik yaklaşımların ve teknolojik gelişmelerin uygulamaları birçok hususun incelenmesine kolaylık sağlamıştır. Bu çerçevede coğrafyacıların son dönemde üzerinde çalışmalar yaptıkları önemli hususlardan birisi de etik olmuştur. Çalışmanın amacı coğrafya derslerinde etik değerlere yer verilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir. Yapılan çözümlenmeler neticesinde coğrafya derslerinde çevresel etik ve mekân arasında bağlantılar kuran konuların yer almasının önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Günümüzde coğrafya bilimi alanında çevre-insan ilişkisi değerlendirmesinin etik olarak incelendiği çalışmaların az olduğu ve bu tür çalışmalara daha fazla yer verilmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya eğitimi, Etik, Öğretim.

* Bu makale International Battalgazi Scientific Studies Congress, 18-20, 2020 / Malatya kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Doç. Dr. Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Türkiye. vsahin@nku.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5502-5219

² Dr. Öğr. Üyesi. Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Türkiye. zince@nku.edu.tr
ORCID: 0000-0001-7389-8083

A Study on Teaching Ethical Values in Geography Lessons

Received Date: 04.03.2021

Accepted Date: 05.05.2021

Doi: 10.47503/jirss.891181

Abstract

The study areas of geography have gradually expanded and diversified until today. The applications of methodological approaches and technological developments in the field of geography in the recent period have facilitated the examination of many issues. In this context, one of the important issues that geographers have been working on recently has been ethics. The aim of the study is to reveal the necessity of including ethical values in geography lessons. Document analysis, one of the qualitative research methods, was used in this study. The obtained data were analyzed through content analysis. As a result of the analysis, it was concluded that it is important to include topics that establish connections between environmental ethics and space in geography lessons. Today, there are few studies that examine the ethical evaluation of the relationship between environment and human in the field of geography, and it has been suggested that such studies should be included more.

Keywords: Geography education, Ethics, Teaching

GİRİŞ

Coğrafyacılar çevre sorunları, adalet coğrafyası, dinler coğrafyası ve tıbbi coğrafya gibi birçok alanda eserler vermiş olsalar da (Aydın & Güngördü, 2015) 1990'lı yıllara kadar ahlak ve etik değerler üzerine yeterince çalışmamışlardır (Smith, 1997). Belki bu coğrafya ve ahlakın birbiriyle güçlü bir şekilde bağlantılı olduğunun net olmamasıyla ilgiliydi (Lee & Smith, 2004). Ya da coğrafi faktörlerin bitki ve hayvan türlerinin dağılışını büyük oranda belirlediği gerçeğine karşılık, kültürel faktörlerin ve etik değerlerin dünyadaki coğrafyalara göre değişiklik arz ettiği gerçeğinin arka planda kalmasındandı. Ancak coğrafyacılar etik sorunlarla giderek daha fazla ilgilenmeye başlamıştır. Ayrıca coğrafyacılar arasında çevre etiği konusuna artan bir ilgi oluştu (James, 1998). 2010'a gelindiğinde coğrafya ve etik üzerine çok sayıda akademik yayın çıkmıştır (Barnett, 2011).

Etik anlayışın yansımalarını beşerî coğrafyada derin bir şekilde görmek mümkündür. Örneğin politik, kültürel ve kentsel coğrafyayı incelerken, bunları etik değerlerden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Çünkü insan yapımı her unsur üzerinde coğrafyanın etkisi yanında insanların doğa üzerindeki şekillendirici payı da önemlidir. Diğer yandan insanların kültürel değerleri etik değerleriyle iç içe geçtiği gibi örneğin bunların yansımaları kentlerin görünüşlerinde mümkündür. Aynı şekilde etik anlayış tarzı örf ve adetlere yansımakta, mimari yapıların şekillerini, saygı gösterme tarzlarını ve yemek yeme alışkanlığı gibi çok çeşitli alanda kendini göstermektedir (Özey, 2014). Aslında bunlar etik ile aklın buluşması neticesinde meydana getirilen medeniyet unsurlarının coğrafya üzerinde birer görüntüleridir. Bu bağlamda etik ile kültürel unsurların belli formlara göre şekil almasını sağlayan aklı kullanma tarzı arasında önemli bağlantılar vardır.

Diğer yandan akıl, insanın sadece alet yapmasını, çevresini düzenlemesini ve doğaya egemen olmasını sağlamakla kalmaz, eylemlerimizi de yönlendirir. Bunu insanların eylemlerini "iyi", "kötü" veya "doğru", "yanlış" gibi yargılarla değerlendirme yaparak etkiler. Bu bağlamda eylemlerimizin yönlendirilmesinde aklın yanında etik değerlerin varlığı değer kazanır. İnsanın böylece düşünce, inanç, töre, alışkanlık, görenek ve bunlarda içerilmiş olan değer, buyruk, norm ve yasaklara göre yerleşmiş yaşama biçimi oluşur ki buna ahlak (moral) denir (Özlem, 2013). Günümüzde gittikçe küreselleşen bir dünyada coğrafi sınırların ötesine geçen evrensel değerlerin yaygınlaştığı, ortak ideallerin paylaşıldığı ve ortak kaderin pek çok yönden kabul gördüğü bir anlayışın hızla geliştiği görülmektedir (Dahlberg & Moss, 2005). Diğer yönden ahlakın kendisinin nesnel olmaması, toplumlara göre, dinlere ve kişilere göre farklılık göstermesi karmaşasının önüne geçmek için dünyadaki kültürleri öğrenmeyi gerekli kılar. Bununla birlikte post modern dönemde insan için sosyal çevrenin yanında doğayı odağına alan ve sürdürülebilir bir yaşam için çevre ve mekâna ait ortak ahlaki bilinç oluşmaya başlamıştır.

Türkiye'deki etik anlayış birçok yönden evrensel özellikleri barındırır da coğrafyasından, tarihinden ve dini anlayış tarzı gibi birçok sebepten ötürü farklı tonları taşır ve kendine has özellikleri barındırır. Bunun yansımalarını vatana bağlılık, dürüstlük, yardımseverlik, misafirperverlik gibi unsurlarla Türk-İslam kültürü içinde yaygınca görmek mümkündür. Nitekim Türklerin ilk yurdu Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar gelen zenginlik bu kültür coğrafyasının renkleri ile yeniden yoğrulmuş ve anlayış tarzına yansımıştır (Sümer, 1962). Diğer yönden Türkiye'de eğitimde etik değerlere yer verilmesi önemlidir (Ulusoy & Dilmaç, 2016). Ancak bunların bir taraftan dünyanın her tarafında kabul gören evrensel değerleri taşıması, diğer yönden özelden Türk kültürüyle örtüşmesi ve faydalılığı esas olmalıdır. O halde

Türk eğitiminde yapılması gereken, öğrencilere Türk kültürü ile bütünleşmiş, çağdaş değerleri barındıran, hayata dönük bir etik anlayışın gelişimini sağlamaktır.

Her eğitim sistemi kendi kültürünü yeni nesillere aktarmak zorundadır. Kendi değerlerini ve ahlaki unsurlarını bilmeden büyüyen nesillerden, toplumu doğru anlamalarını ve toplumsal normlara yüksek düzeyde uymalarını beklemek mümkün değildir. Bu nedenle eğitim, etik değerlerin de taşıyıcısı ve parçası olan adeta bir lokomotifdir. Ayrıca iki tür etik ilke olmaz; biri okuldaki yaşam için, diğeri okul dışındaki yaşam için. Davranış bir olduğu için, davranış ilkeleri de birdir (Dewey, 2008). Eğitim sadece derslerin öğrenilmesini değil, etik, erdem ve topluma ait kültürel davranış değerlerinin de öğretilmedir. Bu açıdan okullarda sistematik bir şekilde öğrencilere doğru bir etik anlayış verilmesi ve eğitim süreci içinde geliştirilmesi önemlidir. Zira bu durum yalnız toplumun ve sivil toplum kuruluşlarının (STK) inisiyatifine bırakılırsa, yanlış yönlendirmelerin meydana gelmesi olasılığı yüksektir. Bunlardan dolayı etik değerlerin Türkiye’de gerek ilk ve ortaöğretim düzeyinde yer alan derslerin öğretim programların içinde yer alması gerekse bunların uygulamalarının nasıl yapılacağına ortaya konulması faydalıdır. Bununla birlikte bunların çağın şartlarına, metodolojik ve teknolojik gelişmelere göre eğitime uygulanması da önemlidir. Bu hususta özellikle sosyal bilimlere büyük rol düşmektedir. Coğrafya dersi programları da bu açıdan büyük değer taşımaktadır.

Bu çalışmada temel amaç, coğrafya alanı dâhilinde etik değerlere yaklaşarak, coğrafya derslerinde etik değerlere yer verilmesinin gerekliliğini ve önemini ortaya koymaktır. Ayrıca coğrafya alanında etik değerler öğretimi üzerine değerlendirmelerde bulunmaktır.

YÖNTEM

Bu bölümde çalışmanın desenine, araştırma dokümanları, veri toplama süreci ve verilerin çözümlenmesine yer verilmiştir

Araştırmanın Deseni

Bu çalışma temel nitel araştırma yöntemi ile tasarlanmıştır. Nitel araştırmalar verilerin tek tek okunması ile kod ve kategorilere bağlı araştırma sonuçlarının ortaya konulmasına fırsat verirler (Merriam, 1998). Bu bağlamda coğrafya derslerinde etik değerlere yer verilmesi durumunun belirlenmesi, derinlemesine incelenmesi ve yorumlanmasında en uygun yöntemin nitel araştırma yöntemi olduğuna kanaat getirilmiştir. Böylece çalışmanın verileri doküman incelemesi vasıtasıyla derlenmiştir. Doküman incelemesi, incelenmesi hedeflenen olgu ya da olgular konusunda bilgi içeren yazılı materyallerin çözümlenmesini içermektedir. Bir araştırma problemi konusunda belirli zaman dilimi süresinde üretilen dokümanlar ya da ilgili konuda birden çok kaynak tarafından ve farklı zamanlarda üretilmiş dokümanların geniş bir zaman süresi içerisinde analizi söz konusudur (Yıldırım & Şimşek, 2018). Doküman analizi kitap, rapor ve makale gibi yazılı ve görsel materyallerin belli bir yaklaşımla incelenmedir (Sönmez & Alacapınar, 2016; Özgen, 2016).

Araştırma Dokümanları

Araştırmanın evrenini 2018 yılında yayımlanan Ortaöğretim Coğrafya Dersi (9, 10, 11. ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı ve etik konusunda coğrafya alanında yapılmış bilimsel dokümanlar oluşturmaktadır. Doküman, yazılı veya elektronik ortam ve programlardaki kitap, makale, resmî belge veya rapor gibi unsurları kapsar (Patton, 2014). Bu çalışmada da

ilgili yayınlar sistematik bir şekilde taranarak incelenmiştir. Zira tarama, yapılmış çalışmaların sistematik olarak incelenmesi ve tasnif edilmesidir (Küçük, 2016).

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Veri, bir anlam oluşturmak için toplanmış fakat işlenmemiş değerler iken bilgi, bu verilerin işlenmesi suretiyle anlamlı bir hale getirilmesidir. Veriler daha önce başka amaçlara yönelik hazırlanmış kaynaklar ise bunlara ikincil kaynaklar denir ve literatür taranarak bunlardan elde edilir (Kurtulmuş, 2010). Bu araştırmanın verileri de alanda yayımlanmış bilimsel yayınlar ve coğrafya dersi öğretim programından etik değerlere yer verilme durumları çerçevesinde elde edilmiş ikincil kaynaklar niteliğindedir. Elde edilen veriler içerik analizine tabi tutularak çözümlenmiştir. Bu çerçevede içerik çözümlemesi, yayınlanmış kitap, dergi, rapor ve makale gibi kaynaklardaki bilgilerin içeriğinin nesnel ve sistemli şekilde çözümlenmesini amaçlar. İçerik çözümlemesinde sözcükler kullanılabilir (Keleş, 1976). Bu bağlamda basılı olarak ulaşılan yayınlar detaylı olarak gözden geçirilmiştir. Elektronik ortamda ulaşılanlar akademik nitelikteki kaynaklar ise baştan sona incelendikten sonra “etik, ahlak ve coğrafya” kelimeleriyle aratılarak ayrıca konu bağlamı dikkate alınarak gözden geçirilmiş ve yararlanılmıştır.

BULGULAR

1980'lerde beşerî coğrafyada nitel yöntemlerin yaygınlaşmaya başlaması, hümanist perspektiflerin canlanmasıyla yakından ilişkilidir. Böylece kültürel ve sosyal coğrafyacılar ırk, etnik köken, cinsiyet, hastalık, çevresel sorunlar ve sakatlık konularına giderek daha fazla ilgi göstermiştir. Bunların analizi salt nicel yaklaşımlarla açıklamak oldukça zor olduğundan nitel araştırma yöntemleri daha fazla benimsenmeye ve uygulanmaya başlanmıştır. Bunun yanında coğrafyada araştırma eğiti üzerine yapılan yayınlar kapsamın genişlemesine imkân sağlamıştır (Lynn, 2004). Zaten coğrafya, kendi özelliği araştırma alanı gereği olarak beşerî hususlara ve sorunlara tamamen kayıtsız kalmazdı.

Coğrafyanın esas inceleme alanı doğa ve insan etkileşimi olmuştur (Kocalar & Demirkaya, 2014). Doğa metaforu, fiziksel coğrafya ve toplum-doğayı inceleme geleneği coğrafyasının temelini oluşturmuştur (Proctor, 1999). Bu bağlamda ortaöğretim düzeyinde coğrafya derslerinde yer verilen konular yanında bir taraftan doğa ve ahlak ilişkisini öğrencilere vermek önemlidir. Bu sadece doğal çevrenin korunması ile ilgili değildir, aynı zamanda kent bilincinin geliştirilmesi gibi birçok hususla da ilişkilidir. Zira insanlar ormanlardan, topraktan, sulardan ve hayvanlardan yararlanırken, bir taraftan da bunları korumayı ve bunlara zarar vermeden istifade edebilmeyi öğrenmeleri gerekir. Bu durum ancak iyi bir coğrafya bilgisi yanında coğrafi bir ahlak bilincinin ve sorunluluğunun geliştirilmesiyle olabilir. Örneğin insanlar iyi ve huzurlu bir yaşam için planlı şehirlere ve konutlara ihtiyaç duyar. Bu bakımdan şehirde yaşama ahlak ve bilincinin geliştirilmesi gerekir. Bunun içinse şehirlerde insanların birbirini rahatsız etmeden ve toplumsal düzenin kurallarını bozmadan yaşama bilincini edinmesi önemlidir. Kent bilincinin oluşmasındaysa her ne kadar insanların doğal yaşamları önemli olsa da bunların farkındalık ve bilinç düzeyine taşınması gerekir ki bunda eğitimin büyük payı vardır. Çünkü şehrin özelliklerinin bilinmesi, bunların korunması, uygulanması ve geliştirilmesinde eğitim önemli bir yere sahiptir. Bu ise ancak okul öğretim programlarında yer alan içerikle sağlanır. Bu açıdan coğrafya dersleri içerik bakımından buna müsaittir. Ancak, sadece bilgi edinmeye dayanan ama bunların uygulanmasını içermeyen bir eğitim her zaman eksik kalacaktır. Zira çevrenin korunması ve geliştirilmesine yönelik sistematik bir

eğitim, etik değerlerle bütünleşik oluğunda tamamlanacaktır. Eğitimci Dewey'nin (1939) ifadesiyle "insanın ne yaptığı ve nasıl davrandığı, yalnızca organik yapı ve fiziksel kalıtım tarafından değil geleneğe, âdetlere ve kurumlara yerleşmiş kültürel aktarımın etkisiyle belirlenir." Bu bağlamda uygulama bilincinin gelişmediği gençlerde çok yüksek bir etik anlayışın gelişmesi oldukça zordur. Ayrıca bu durumda aile, çevre kuruluşları ve gönüllü kuruluşların etkisi tüm toplumu kapsamadığı için sınırlı kalacaktır. Dolayısıyla coğrafya derslerinde çevresel etik ve mekân arasında bağlantılar kuran, çıkarımlar yapmaya imkân tanıyan ve hayata dönük yüzü bulunan hususların yer alması önemlidir.

Coğrafyacılar çevresel etik ile ilgili olarak örneğin hem doğaya hem de kültürle bağlantılı ahlaki değerlere eğitimde yer verilmelidir. Bu sayede sosyal yaşam ile doğal unsurlar arasında ahlaki bağlamda gerçek bir katkıda bulunabilir. Bu durum çalışma hayatında da etkili olacaktır. Örneğin coğrafya derslerinde doğal çevrenin korunması gerektiği bilincini bir etik değer olarak edinmiş bireyin, kimyasal temizlik malzemesi satan bir firmanın satış elemanı olarak çalıştığını ele aldığımızda, sattığı ürünlerin sağlığa ve çevreye zararlı olduğunu öğrenmesi halinde iş etiği gereği bir şeyler yapma sorumluluğu olduğunu hissedecektir (McHugh, 1991). Bunun gibi ortaöğretim müfredatlarında yer alan "ormanların faydalarını" öğrenenlerin, ormanları koruma veya ormanlaştırma için daha fazla çaba sarf edecektir. Yine sadece deprem kırık hatlarının geçtiği yerleri bir akademik bilgi olarak bilinmesi faydalı olsa da deprem sonucunda binaların sağlam yapılmasının bir mühendislik görevi olduğu kadar başkalarının canına mal olma yönüyle adalet ve etik meselesidir. Yani eğitim neticesinde sadece bilgi değil, sorumluluk ve buna eşlik eden ahlaki bir bilinç de kazanılması önemlidir. Aksi takdirde bilen ama uygulamayan insanlar meydana gelebilir.

Coğrafyanın etik hususları ilgilendiren konularından birisi yerleşim coğrafyasıyla bağlantılıdır. Çünkü yerleşim coğrafyasında cevabı aranan meseleler arasında; "yerleşimciler araziye fiziksel açıdan nasıl şekillendirmiş; binalar yollar, köprüler, mezarlıklar, ibadet yerleri, evler ve fabrikalar nasıl organize edilmiştir? Sosyal ve ekonomik çevre mekânsal ilişkiler bakımından nasıl yapılanmıştır," soruları yer alır. Yani şehir coğrafyası, şehirselleşme ve hayatın tüm elemanlarıyla ilgilenir (Aliağaoğlu & Uğur, 2016). Bir şehir ise onu planlayıp kuranın bakış açısını ve coğrafi şartlarına göre şekillenmiş durumunu yansıttığından (İbn-i Haldun, 2004), buradaki çarpık ve altyapıdan yoksun bir şehir yapısı sadece şehir planlaması eksikliğini değil, bunda yetkili olan yerel yönetimlerinden hükümetlerine kadarki etik sorunu da yansıtır. Dolayısıyla şehrin nitelikli olması bir mimari ve mühendislik meselesi olduğu gibi bir etik husustur. Zira buranın yapılanmasında yer alan planlamacıların etik anlayışını ve halkın yaşanabilir bir şehir bilincini göstermektedir. Diğer yandan kentli olmak bir şehir bilinci gerektirdiği gibi, bu kentlilik bazı ahlaki değerlere bağlılığı zorunlu hale getirmektedir. Kent ortamında gürültü, trafik, çevre temizliği, insan ilişkileri, toplu taşıma, park ve bahçe, ortak mekânlardan yararlanma ve su kullanımı gibi hususlarda bir eğitim ve bunun sonucunda oluşacak farkındalık gereklidir. Bunun gibi yönetim ahlakı bağlamında düzensiz ve plansız kentleşmenin önüne geçilmesi, atıkların toplanması, alt yapı sorunlarına çözümler üretme bir yönetim sorunu olduğu gibi ahlaki bir sorumluluk gerektirir. Bütün bunların hayata geçirilebilmesi, ahlaki unsurların yer aldığı bir coğrafya eğitimiyle olur. Uygulamaya dönük yönü olmayan ve hayatın hiçbir alanına faydası dokunmayan salt başına bilgi bir eksikliklerdir.

Etik yaklaşımların küresel ölçekte en önemli yansımalarından birisi iklim değişikliği nedeniyle çevresel şartlarda oluşan sorunlara karşı kayıtsız kalmamaktır. Zira iklim değişikliğinin etkisinden en kötü şekilde etkilenecek birçok ülke aslında küresel ısınmaya sebep olma

açısından en az sorumlu olan ülkelerdir. Gerçekten de küresel iklim değişiminin etkisinin yüksek olduğu bazı ülkeler dünya çapında sera gazı emisyonlarına çok az katkıda bulunmaktadır. Bu da küresel bir etik sorun ve aynı zamanda bir adaletsizliktir (Lewis, 2009). Bu bağlamda iklim değişikliği konusunda, emisyonları azaltma bir kanun olarak küresel yaptırımları gerekli kılmaktadır. Böylece iklim değişikliğine katkıda bulunan ve "kirli" sanayileşmeden fayda sağlayanların, uyum veya azaltma önlemlerinin faturasını ödemesi gerektiği fikri bir etik geçerlilik olarak ön plana çıkmaktadır (Singer, 2009). Aynı zamanda buna eşlik ve rehberlik edecek normatif ilkeler çerçevesi oluşturması önemlidir. Bütün bunların insanlar tarafından benimsenmesi için birçok iletişim kanalıyla bilinçlendirmeye ihtiyaç vardır. Bunların en önemlilerinden birisi ise coğrafya dersleri kapsamındaki konularda gerekli bilgilerin verilmesidir. Böylece coğrafya dersleri etik bağlamda çevre bilincinin gelişmesine ve uygulamaya dönük olarak hayata yansımaya katkı sağlayacaktır.

Son yıllarda coğrafyacıların araştırma sahalarından birisi sosyal adaletin coğrafi boyutları üzerinedir (Smith, 1994). Zira dünyada gelir dağılımı istatistikleri yoksul ile zengin arasındaki farkın gittikçe arttığını göstermektedir. Ayrıca dünyadaki sanayinin toplandığı alanlar ve ekonomik olarak gelir düzeyi yüksek alanlar belli bölgelerde toplanmıştır (Tümertekin & Özgüç, 2016). Her ne kadar bu hususlar ekonomik coğrafya içinde yer alsın da çeşitli yönlerden bir etik meselesidir. Çünkü adil bir dünyada kaynakların ve imkânların eşit ve adil dağılımı birçok yönden etik yaklaşımlarla ilişkilidir. Bir tarafta aşırı zengin dünya varken diğer tarafta açlık ve sefalet içinde yaşayan insanların olması erdemli bir düzen değildir. Aynı şekilde bir tarafta aşırı zengin insanların israfı varken, diğer tarafta açlık ve kıtlığın hüküm sürmesini kabul etmek insani bir yaklaşım değildir. Bu hususta Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin (Guterres, 2020), "milyonlarca insanın açlık çektiği göz önüne alındığında gıda kaybı ve israfı etik dışıdır" vurgusu kayda değerdir.

Siyasi coğrafya, etik değerlerin hem ulusal hem de küresel ölçekte yansıdığı bir alandır. Dünya siyasi durumu incelendiğinde genel olarak bir barış ortamı görünse de değişik bölgelerde ihtilal, isyan, gasp, hırsızlık, işkence, zulüm, baskı, çatışma ve savaşların yaşandığı görülür (Özey, 2019). Diğer yandan siyasi etik bir sorun olan emperyalizm, kölelik ve sömürgecilik günümüzde uluslararası hukukta son bulmuştur. Ancak beşerî düzen için gerekli uluslararası örgütlerin var olması ya da Birleşmiş Milletler 'in kurulması uluslararası barışı sağlama bakımından önemli adımlar olsa da tüm sorunların üstesinden gelinemediği görülmektedir (Akençin, 2017; Ateş, 2017 Bennett & Oliver, 2015). Diğer yönden sorunların birçoğu bunların coğrafi olarak veya istatistiki değer olarak bilinmemesinden değil etik olarak ön planda tutulmaması nedeniyledir. Bu açıdan uluslararası norm ve değerlerin kabul görmesi önemli olduğu gibi hukuk çerçevesinde güvence altına alınması da gereklidir. Çünkü günümüz dünya coğrafyasının birçok yerinde yaşanan terör olayları bazen devletler tarafından destelenmekte ve özellikle etik değerlerden yoksun olmanın bir neticesi olarak masum insanları öldürülmesi normal görülebilmektedir. Bu açıdan eğitim sistemleri ve müfredatlar iyi yurttaşlar yetiştirebilmek için büyük değer kazanmaktadır.

Türkiye'deki eğitim sisteminin temel amaçları arasında "değerlerimizle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışa sahip bireyler yetiştirme" hedefi vardır (MEB, 2018). Bir disiplin olarak coğrafya, öğrencilerin eylemlerini ahlaki boyutları hakkında özeleştiri farkındalığını oluşturmaya ve sorumlu vatandaşlığı geliştirmeye katkıda bulunabilecek özelliktedir (Hay and Foley, 1998; Valentine, 2005). Bu durum Türkiye ve Avustralya gibi birçok ülkenin coğrafya öğretim programına yansımıştır.

Öğrencilerin bir taraftan coğrafya eğitimi alırken aynı zamanda etik bilincinin geliştirilmesinin gerekliliği Türkiye’de önceki öğretim programlarının yanında halen uygulanmakta olan 2018 yılı Ortaöğretim Coğrafya Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programında da yer almıştır. Bu programın “yetkinlikler” kısmında “etik değerlerin farkında olma” ifadesi kullanılarak coğrafya öğretiminde etik farkındalığın önemi dile getirilmiştir. Ayrıca coğrafya programında yer alan “bilgi, beceri ve davranışların kazandırılmaya çalışılması” ifadesi de salt bilgidен öte davranışa dönüşebilen bir eğitimin gerekliliğini dile getirmektedir. Coğrafya derslerinin bu işlevi yerine gererken “bunlar arasındaki bütünlüğü kuran” bağlantıların sağlanması üzerinde durulmaktadır. Diğer yandan programda “değerlerimiz, toplumumuzun millî ve manevî kaynaklarından damıtılarak dünden bugüne ulaşmıştır ve yarınlarımıza aktaracağımız öz mirasımızdır” ifadelerinin kullanılması önemlidir (MEB, 2018). Ayrıca programda var olan; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik değerleri de önemli konulardandır. Çünkü coğrafya konuları içinde yer alan ve tarihimizde var olan milli ve manevî değerlerin coğrafya eğitimi esnasında farkındalık oluşturacak şekilde aktarılması coğrafyanın hem hayata dönük yüzünü göstermesi hem de etik değerlerin kavratılması bakımından önemlidir.

Avustralya’da eğitimden sorumlu birim olan ve anaokulundan 12.sınıfa kadarki programı hazırlamaktan sorumlu Müfredat, Değerlendirme ve Raporlama Kurumu’nun (ACARA, 2010) “Avustralya Müfredatının Şekli: Coğrafya” yayınında, coğrafya müfredatının amacı, yapısı ve organizasyonu ifade edilmiştir. Burada “Öğrenciler, çevreye ve dünyanın her yerinde insanlara karşı sorumlulukları hakkında bilinçli bir bakış açısı geliştirir” amacına yer verilmiştir. Bu programda bir başlık olarak “etik davranış” yer almış ve coğrafya eğitiminin içinde etik davranışların geliştirilmesine vurgu yapılmıştır. Bu müfredatta şu ifadelere yer verilmiştir; “Öğrenciler etik ilkeleri anlamayı ve bunlara uygun davranmayı öğrendikçe etik davranışlar geliştirirler. Coğrafya, öğrencilere mevcut coğrafi olayları araştırma ve bulgularını çevresel sürdürülebilirlik, ekonomik uygulanabilirlik ve sosyal adalet kriterlerine göre değerlendirmelerine imkân sağlayacaktır. Bu kriterler, insan hakları ve vatandaşlık ile grup ve kişisel sorumluluklar hakkında etik sorgulamalar ortaya çıkarır. Öğrenciler bu tür soruları keşfederek bilinçli değerler ve tutumlar geliştirir, mevcut ve gelecekteki vatandaşlar olarak kendi rol ve sorumluluklarının farkına varırlar. Öğrenciler, biyofiziksel çevre hakkında düşünürken hayvanları ve bu ortamı paylaşan diğer yaşam biçimlerini koruma sorumluluklarını dikkate alacaklardır.” Görüldüğü gibi Avustralya’daki eğitim için de etik hususların coğrafya eğitimi açısından önemli bir yeri bulunmaktadır. Aynı şekilde İngiltere’deki Ulusal Müfredatta anahtar seviye 3 ve 4’te (2014), genel amaçlar içinde “program öğrencilerin okuldaki ve toplumdaki manevî, ahlaki ve kültürel gelişimini teşvik eder” ifadeleri yer almaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Birçok alt disiplini olan coğrafya, çok sayıda bilim dalından da istifade eder. Günümüze kadar coğrafi düşüncede değişimler görüşmüş, coğrafyanın kapsamı genişlemiş ve bunların yansımaları coğrafya eğitimi alanında da olmuştur.

Coğrafyacılara son zamanlara kadar etik değerlerin coğrafi açıdan incelemesini içeren fazla çalışma yapmamışlardır. Bununla beraber özellikle beşerî coğrafya alanı doğrudan veya dolaylı olarak etik değerlerle iç içedir. Diğer yünden günümüzde çevre-insan ilişkisi değerlendirmesinin etik olarak eksik kaldığı noktalarda sorunların baş gösterdiği

görülmektedir. Örneğin çevre kirliliği, gürültü kirliliği, küresel ısınma, çarpık kentleşme, adaletsizlik ve kültürel yozlaşma gibi hususlar, bir yönü ile etik sorundurlar. Zira bütün bunların gelişmesinin ardında yatan bir sebep de insanların doğru kurallar ve uygulamalar ortaya koymamasıdır.

O halde günümüz coğrafya eğitiminde etik değer anlayışı nasıl olmalıdır? Türk eğitiminde yapılması gereken, öğrencilere Türk kültürü ile bütünleşmiş, çağdaş değerleri barındıran, çevre-insan ilişkisi sorumluluğu getiren ve hayata dönük bir etik anlayışının gelişimini sağlamaktır. Yani öğrencilere, orta öğretimde aldıkları coğrafya eğitimi neticesinde nitelikli kent ve kentli olma bilinci, doğal kaynakları bilme ve bunlardan doğru yararlanabilme anlayışı, çevrenin yaşamın bir parçası olduğu algısı gibi coğrafya alanına giren konularda uygulamaya dönük ve etkin bir coğrafya eğitimi verilmesidir. Bunun için ise öncelikle coğrafya ders müfredatlarında var olan konuların içine etik değerlerle örtüşen hususlarda uygulamaya dönük etkinliklere yer vermek gerekir.

Coğrafya eğitimcilerinin ve araştırmacılarının etik değerler üzerine daha fazla çalışmalar yapması önemli bir husustur. Etik değerler günümüzde hayatın her alanında daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda beşerî coğrafya ve coğrafya eğitimi alanlarında çalışma yapan bilim insanlarının etik değer içerikli çalışmalara yer vermesi faydalı olacaktır. Bu tür çalışmaların gerçekleştirilmesiyle coğrafya kapsamına giren eksiklikler ortadan kalkacaktır.

Sonuç olarak coğrafya disiplininin bazı alanlarında etik ile ilişkili olmayan doğrudan bilimsel uzmanlık çalışmaları olmasına rağmen, özellikle beşerî coğrafya içinde yer alan konuların etik ile ilişkisi yüksektir. Bu konularda bir bilinç ve farkındalık geliştirilmesi için etik hususlara ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinden başlayarak yer verilmesi faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- ACARA. (2011). *Shape of the Australian Curriculum: Geography*. Sydney: Australian Curriculum, Assessment and Reporting Authority.
- Akengin, H. (2017). *Siyasi coğrafya; insan ve mekân yönetimi*. Pegem Akademi Yayınları.
- Aliğaoglu, A. & Uğur, A. (2016). *Şehir coğrafyası*. Nobel Yayıncılık.
- Ateş, D. (2017). *Uluslararası örgütler; devletlerin örgütlenme mantığı*. Dora Yayınevi.
- Aydın, F. & Güngördü, E. (2015). *Coğrafya eğitiminde özel öğretim yöntemleri*. Pegem Akademi Yayınları.
- Barnett, C. (2011). Geography and ethics: Placing life in the space of reasons. *Progress in Human Geography*, 36(3), 379-388.
- Bennet, A. L. & Oliver, J. K. (2015). *Uluslararası örgütler; ilkeler ve meseleler*, (Çev.). Nasuh Uslu, BigBang Yayınları.
- Dahlberg, G. & Moss, P. (2005). *Ethics and politics in early childhood education*. Routledge Falmer.
- Dewey, J. (1939). *Logic; the theory of inquiry*. Henry Holt And Company.
- Dewey, J. (2008). *Moral principles in education*. Wildside Press.

- Guterres, A. (2020). <https://turkey.un.org/tr/94183-daha-guclu-bir-gida-guvenligi-ve-cevresel-surdurulebilirlik-icin-gida-kaybi-ve-israfi>, 04.02.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Hay, I. & Foley, P. (1998). Ethics, geography and responsible citizenship. *Journal of Geography in Higher Education*, 22, 169-83.
- İbn-i Haldun (2004). *Mukaddime, C: II.* (Çev. Halil Kendir). Yeni Şafak Yayınları.
- Keleş, R. (1976). Kentsel planlamada araştırma, R. Keleş (Ed.), *Toplum Bilimlerinde Araştırma ve Yöntem* (s. 253- 276). Sevinç Matbaası.
- Kocalar, A. O. & Demirkaya, H. (2014). Coğrafya öğrenmek niçin önemlidir? Lise öğrencilerinin algıları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19(32), 123-134.
- Kurtulmuş, K. (2010). *Araştırma yöntemleri*. Türkmen Kitabevi.
- Küçük, O. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ekin Yayınları.
- Lee, R. & Smith, D. M. (2004). Introduction: geographies of morality and moralities of geography. R. Lee, & D. M. Smith (Eds.), *Geographies and Moralities* (p. 1-12). Blackwell Publishing.
- Lewis, B. (2009). Environmental rights, justice and climate change. E. L. Weber (Ed.), *Environmental Ethics, Sustainability and Education* (s. 63-82). Oxford: Inter-Disciplinary Press.
- Lynn, W. S. (2004). The Quality of ethics: moral causation, method and metatheory in the interdisciplinary science of geography. R. Lee, & D. M. Smith (Eds.), *Geographies and Moralities* (p. 231-245). Blackwell Publishing.
- McHugh, F. P. (1991). *Ethics*. Macmillan.
- MEB. (2018). *Ortaöğretim coğrafya dersi (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) öğretim programı 2018*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayını.
- Özey, R. (2014). *Kültürel coğrafya*. Aktif Yayınları.
- Özey, R. (2019). *Jeopolitik; tanımlar, teoriler ve değişimler*. Pegem Akademi Yayınları.
- Özgen, N. (2016). Nitel araştırmada verilerin toplanması ve analizi. N. Özgen (Ed.), *Beşerî Coğrafyada Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri* (s. 158-196). Pegem Akademi.
- Özlem, D. (2013). *Etik; ahlak felsefesi*. İstanbul: Notos Yayınevi.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (M. Bütün & B. Demir, Çev.) Pegem Akademi.
- Proctor, J. D. (1998). Ethics in geography: giving moral form to the geographical imagination. *The Royal Geographical Society*, 8-18.
- Proctor, J. D. (1999). Introduction; overlapping terrains. J. D. Proctor, & D. M. Smith (Eds.), *Geography and Ethics; Journeys in a Moral Terrain* (p. 1-15). Routledge.

- Singer, P. (2009). Climate change as an ethical issue. J. Moss (Ed.), *Climate Change and Social Justice* (p. 38-50). Melbourne University Publishing.
- Smith, D. M. (1994). *Geography and social justice*. Blackwell Publishing.
- Smith, D. M. (1997). Geography and ethics: a moral turn? *Progress in Human Geography*, 21(4), 583-590.
- Sönmez, V. & Alacapınar, F. G. (2016). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Anı Yayıncılık.
- Sümer, F. (1962). Türk kültür tarihine umumi bir bakış. *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 20(3-4), 213-244.
- The national curriculum in England (2014). *The national curriculum in England: key stages 3 and 4 framework document*.
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/840002/Secondary_national_curriculum_corrected_PDF.pdf
- Tümertekin, E. & Özgüç, N. (2016). *Ekonomik coğrafya; küreselleşme ve kalkınma*. Çantay Kitabevi.
- Ulusoy, K. & Dilmaç, B. (2016). *Değerler eğitimi*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ünlü, M. (2018). An evaluation of occupational ethical values of geography teacher candidates in Turkey. *Educational Research and Reviews*, 13(2), 68-73.
- Valentine, G. (2005). Geography and ethics: moral geographies? Ethical commitment in research and teaching. *Progress in Human Geography*, 29(4) 483-487.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.